

Remedios Ferrero, Lluís Guia, eds.

Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó

Unes institucions emblemàtiques
en una monarquia composta



PUV

CORTS I PARLAMENTS
DE LA CORONA D'ARAGÓ

UNES INSTITUCIONS EMBLEMÀTIQUES
EN UNA MONARQUIA COMPOSTA

Remedios Ferrero Micó,
Lluís Guia Marín, eds.

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

La publicació d'aquest llibre ha comptat amb les ajudes del Ministerio de Educación y Ciencia, Rf. SE J2005-24028-E/JURI i de la Conselleria d'Empresa, Universitat i Ciència de la Generalitat Valenciana, Rf. GVADIF2006-019.



Aquesta publicació no pot ser reproduïda, ni totalment ni parcialment, ni enregistrada en, o transmesa per, un sistema de recuperació d'informació, en cap forma ni per cap mitjà, sia fotomecànic, fotoquímic, electrònic, per fotocòpia o per qualsevol altre, sense el permís previ de l'editorial.

© Dels textos: Els autors, 2008

© D'aquesta edició: Universitat de València, 2008

Coordinació editorial: Maite Simon

Fotocomposició i maquetació: Textual IM

Coberta:

Il·lustració: Al·legoria dels tres braços de les Corts valencianes, Arxiu del Regne de València, *Reial Cancelleria*, 695, f. 1r.

Disseny: Celso Hernández de la Figuera

ISBN: 978-84-370-7092-6

Dipòsit legal: V-2688-2008

Impressió: Guada Impressors SL

ÍNDIX

PRESENTACIÓ.....	11
------------------	----

I.

CONTEXT SOCIO-POLÍTIC I ÀMBIT HUMÀ DE LES CORTS

APORTACIÓN A LA HISTORIA FAMILIAR DE TRES JURISTAS VALENCIANOS: CRISTÓBAL CRESPI DE VALLDAURA, LLORENÇ MATEU Y SANZ Y JOSEP LLOP, <i>Vicente Pons</i>	19
CRISTÓBAL CRESPI Y SU GENERACIÓN ANTE LOS FUEROS Y LAS CORTES, <i>Jon Arrieta</i>	43
UNA VISIÓN DE LA POLÍTICA ENTRE AUSTRIAS Y BORBONES. LAS TESIS DEL VERILOQUIUM, <i>Teresa Canet</i>	69
LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA Y LOS ASISTENTES A CORTES, <i>M.ª Irene Manclús</i>	93
LAS CORTES DE 1401-1407: PROTAGONISTAS Y PROPUESTAS INNOVADORAS DE AMPLIA REPERCUSIÓN EN LA ÉPOCA FORAL, <i>M.ª Rosa Muñoz</i>	101
LOS NATURALES DEL REINO DE VALENCIA EN LAS PETICIONES FORALES DE LAS CORTES VALENCIANAS MODERNAS, <i>Agustín Bermúdez</i>	141
NUNCIS I AMBAIXADORS A LA CORT GENERAL DE CATALUNYA (SEGLE XVI), <i>Miquel Perez</i>	163
CRÓNICA DE UN AÑO DE CORTES EN VALENCIA (1604), <i>Vicente Graullera</i>	181
LOS MORISCOS ANTE LA REAL AUDIENCIA VALENCIANA. LA PROGRESIVA PÉRDIDA DE COMPETENCIAS JURISDICCIONALES, <i>M.ª Magdalena Martínez</i>	201
FUEROS Y RAZÓN DE ESTADO EN TORNO A LA EXPULSIÓN DE LOS MORISCOS Y EL PROBLEMA DE LA REPOBLACIÓN DEL REINO DE VALENCIA, <i>Rafael Benítez</i>	223
EL CONSEJO DE ARAGÓN AUSTRACISTA, 1707-1713, <i>Virginia León</i>	239

II. ESTRUCTURA I ESTILS PARLAMENTARIS

LA CONVOCATORIA DE CORTES EN LOS REINOS DE LA CORONA DE ARAGÓN: EL CASO VALENCIANO, <i>Antoni Jordà</i>	265
UNA CARRERA DE OBSTÁCULOS: LAS CARTAS DE CONVOCATORIA DE LAS CORTES VALENCIANAS, <i>M.^a José Carbonell</i>	283
EL PROTONOTARIO EN LAS CORTES DE ARAGÓN, <i>Juan Francisco Baltar</i>	291
SESSIONS PLENÀRIES <i>VERSUS</i> COMISSIONS DE TREBALL A LES CORTS CATALANES DEL SEGLE XVII, <i>Josep Capdeferro</i>	307
LA REPRESENTACIÓ DEL REGNE: CIUTATS I VILES MERIDIONALS VALENCIANES A LES CORTS DURANT L'EDAT MODERNA, <i>Armando Alberola</i>	329
LA INCORPORACIÓN DE LA VILLA DE ONDA AL ESTAMENTO REAL DE LAS CORTES VALENCIANAS A COMIENZOS DEL SIGLO XVII, <i>Vicent Garcia Edo</i>	341

III. TRAJECTÒRIES SIMILARS, RITMES DIFERENTS

LA ATONÍA DE LAS CORTES VALENCIANAS DURANTE LOS AUSTRIAS MENORES, <i>Emilia Salvador</i>	349
LA INFORMACIÓ DIPLOMÀTICA SOBRE EL SISTEMA POLÍTIC CATALÀ ENTRE 1599 I 1713, <i>Eva Serra</i>	363
LES CORTS DE 1604 EN LA CRUÏLLA DEL SEGLE XVII, <i>Marisa Muñoz</i> ...	385
LAS REFORMAS DE FELIPE III EN EL GRAN Y GENERAL CONSELL DE MALLORCA, <i>Josep Juan Vidal</i>	395
ALLA VIGILIA DELLA RIVOLUZIONE: ISTITUZIONI DI GOVERNO, CONGIUNTURA ECONOMICA, CETI SOCIALI, <i>Giovanni Muto</i>	413
LAS EMBAJADAS MUNICIPALES COMO ÁMBITO DE RELACIÓ POLÍTICA CON LA CORONA AL MARGEN DE LAS CORTES, <i>David Bernabé</i>	429
CITTÀ, OLIGARCHIE E CORONA NEL REGNO DI SARDEGNA (XVI-XVII), <i>Gianfranco Tore</i>	445

CETI PRIVILEGIATI E CORONA NELLA SARDEGNA SPAGNOLA DURANTE LA GUERRA DEI TRENT' ANNI, <i>Giovanni Murgia</i>	469
REIVINDICACIONES ESTAMENTALES, CRISIS POLÍTICA Y RUPTURA PACTISTA EN LOS PARLAMENTOS SARDOS DE LOS VIRREYES LE-MOS Y CAMARASA, <i>Francesco Manconi</i>	493
PROBLEMI DELLA DIFESA COSTIERA DEL REGNO DI SARDEGNA NELLE ISTANZE PARLAMENTARI DEL XV-XVI SECOLO, <i>Maria Grazia Mele</i>	501
MÉS ENLLÀ DE LES CORTS: ELS ESTAMENTS SARDS I VALENCIANS A LES ACABALLES DE LA MONARQUIA HISPÀNICA, <i>Lluís-J. Guia</i> ..	517

IV. LES CORTS COM A FONT DE DRET

LOS TEXTOS JURÍDICOS ANTES DE LA IMPRENTA. COMPILACIÓN DE DERECHO VALENCIANO DE 1329, <i>Remedios Ferrero</i>	535
EL PRINCIPI DE L'IMPERI DEL DRET I EL CONTROL DE LA SEVA OBSERVANÇA A LA CATALUNYA MEDIEVAL I MODERNA, <i>Tomàs de Montagut</i>	559
LAS CORTES VALENCIANAS Y EL DERECHO PRIVADO EN EL SIGLO XVII: REALIDAD JURÍDICA Y SOCIAL DE LAS MUJERES COMO TUTORAS, <i>Dolores Guillot</i>	569
LA RÚBRICA <i>CESSIO BONORUM</i> EN LA DOCTRINA FORAL Y SU REGULACIÓN EN LAS CORTES VALENCIANAS DE 1604 Y 1626, <i>Juan Alfredo Obarrio</i>	587
GLI ATTI PARLAMENTARI SARDI DEL XVII SECOLO: UNA FONTE ALTERNATIVA PER LO STUDIO DELLA STORIA MEDIEVALE?, <i>Maria Eugenia Cadeddu</i>	613
EL DERECHO PENAL EN LAS CORTES VALENCIANAS DE LOS SIGLOS XVI Y XVII, <i>Emilia Iñesta</i>	621
LA NATURALEZA JURÍDICO-POLÍTICA DE LAS CORTES VALENCIANAS A FINALES DEL ANTIGUO RÉGIMEN EN LA DOCTRINA DE LOS JURISTAS, <i>José Sarrión i Aniceto Masferrer</i>	641

MES ENLLÀ DE LES CORTS: ELS ESTAMENTS SARDS I VALENCIANS A LES ACABALLES DE LA MONARQUIA HISPÀNICA*

Lluís - J. Guia Marín
Universitat de València

A LA PERIFÈRIA DE LA MONARQUIA HISPÀNICA

Els regnes de València i Sardenya havien estat incorporats successivament a la Corona Catalano-aragonesa, durant la Baixa Edat Mitjana, en un procés expansiu que va aglutinar sota una mateixa monarquia, territoris d'un costat i de l'altre de la Mar Mediterrània, des de Nàpols fins l'Aragó. L'ur integració en aquesta Corona s'havia fet conformant-los com regnes específics amb institucions polítiques pròpies a imitació de les que regien a un dels territoris primigenis de la dinastia, és a dir Catalunya. En aquest sentit les similituds entre un i l'altre regne foren evidents. Similituds que no es reduïen a una determinada organització política sinó que anaven més enllà compartint una mateixa estructura social i econòmica, i uns trets culturals semblants.

Ambdós regnes havien gaudit d'un cert protagonisme polític, durant el segle XV, bé per causa del declinar conjuntural dels socis fundadors d'aqueixa Corona, Aragó i Catalunya, bé per llur posició estratègica al conjunt dels diversos països que conformaven la confederació. Aquesta situació va canviar radicalment amb la conformació de la Monarquia Hispànica com una monarquia composta arran del matrimoni dels monarques de Castella i de l'Aragó, els anomenats Reis Catòlics. En les noves circumstàncies València i Sardenya, malgrat llur centralitat geogràfica, passaren a tenir una situació perifèrica similar i esdevingueren dos regnes menors de la nova estructura política.

A partir d'aquesta situació, llur trajectòria econòmica, social, política i fins i tot cultural, durant els Temps Moderns, seguirà uns mateixos paràmetres. Ens interessa, no obstant

* Aquest treball s'inscriu en els Projectes d'Investigació «Parlamentos y Ciudades en la Corona de Aragón. De la Historia a la Modernidad. II» (ref. SEJ2006-10071/JUR, *Plan Nacional de I+D 2006*), finançat pel *Ministerio de Educación y Ciencia*, Fondos FEDER; i «Mediterraneo, Nord Africa. Relazioni politico-istituzionali, economiche e culturali nel Mediterraneo moderno e contemporaneo» (ref. IC.P09.005), finançat pel *Consiglio Nazionale delle Ricerche*, Itàlia.

Lluís - J. Guia Marín és Investigador associat de l'*Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, CNR, Cagliari, Itàlia.

posar de manifest, un aspecte parcial d'aquesta trajectòria: l'evolució i transformació de les institucions polítiques pròpies de la societat estamental. Entre aquestes institucions sobresurten les assemblees representatives d'ambdós regnes: Les Corts o Parlaments, i les reunions particulars de cascun estament que eventualment es celebraven durant els períodes en que no estaven reunides les magnes assemblees. Aquestes reunions, a sovint, donaven lloc a juntes d'electes o juntes de «primeres veus» que els representaven.

ANALOGIES EN L'ESTRUCTURA SOCIAL

Abans, però, d'endinsar-nos en l'anàlisi de la trajectòria final de la institució més representativa d'ambdós regnes cal insistir en llurs semblances. Sobre la qüestió he fet, en més d'un ocasió, diverses reflexions a partir de recerques d'història comparada.¹ Ara, a força de ser esquemàtics, cal ressenyar algunes dades que poden ser significatives.

El haver estat països de conquesta, –l'un, València, a costa dels musulmans, l'altre, Sardenya, foragitant la influència de Pisa a sobre de l'illa–, havia fet que gran part del territori passés a mans de la noblesa. Una noblesa que, per causa d'haver protagonitzat el procés expansiu, tot i sorgint i consolidant-se paral·lelament al seu desenvolupament, acabà per ser en gran part la mateixa per un regne i l'altre. Qüestió aquesta que continuarà vigent durant l'Època Moderna, de tal manera que, independentment de la ubicació geogràfica del títol preeminent dels diversos llinatges nobiliaris (Gandia, Quirra, Villasor, Oliva, Mandas,...), el poder i les rendes d'aquestes famílies gravitaven a sobre d'extenses àrees d'ambdós regnes. Sota el seu domini acabà per consolidar-se un règim feudal amb característiques semblants, de tal manera que la seua trajectòria es va regir per uns esquemas similars. A final del segle XVII, malgrat la reconeguda duresa, magnificada en llurs conseqüències per les historiografies locals, donava ja símptomes de fragilitat interna, permetent la consolidació al si de les comunitats camperoles de grups relativament benestants que s'enfrontaren de diverses maneres amb una noblesa molt controlada i dependent del suport reial.²

Junt a l'estament militar o nobiliari, l'estament eclesiàstic també ofería semblances entre un regne i l'altre, especialment pel fet de la gran influència que la monarquia tenia

1. L. Guia, «Els virreis i la pràctica del govern. Serveis a la monarquia i ordre públic a València i Sardenya a mitjans segle XVII», en *XIV Congresso internazionale di Storia della Corona d'Aragona*, Roma 1997, volum IV, pp 181-196; «Defensa de la costa. Concordàncies d'actuació del poder polític en València i Sardenya en la segona meitat del segle XVI», en *XV Congreso Internacional de Historia de la Corona de Aragón. El Poder Real en la Corona de Aragón (s. XIV-XVI)*, (Jaca, Septiembre-1993), I-3, Zaragoza-1996, pp. 121-134; i «Los estamentos sardos y valencianos. Analogía jurídica y diversidad institucional», en B. Anatra e G. Murgia (coord.), *Sardegna, Spagna e Mediterraneo dai Re Cattolici al Secolo d'Oro*, Roma, Ed. Carocci, 2004, pp. 251-274

2. Sobre la noblesa i el règim senyorial valencià: J. Casey, *El Regne de Valencia al segle XVII*, Barcelona, Curial, 1981; i M. Ardit, *Els homes i la terra del País Valencià. (Segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Ed. Curial, 1993. Sobre el feudalisme sard a l'època moderna: F. Floris, *Feudi e Feudatari in Sardegna*, Cagliari, Ed. Della Torre, 1996; F. Floris-S. Serra, *Storia della Nobiltà in Sardegna*, Cagliari, Ed. Della Torre, 1986; i G. Murgia: *Comunità e Baroni. La Sardegna spagnola (secoli XV-XVII)*, Roma, Ed. Carocci, 2000.

al seu si, al controlar l'accés als principals càrrecs i dignitats mitjançant el «patronatge reial». Sens dubte l'estament eclesiàstic, regular i secular, va esdevenir un element de cohesió i de control del territori al servei de la Corona. Amb independència de la possible importància dels priors o abats dels respectius monestirs i convents, coordinats sota la jurisdicció de les grans «províncies aragoneses», o l'espòdic protagonisme dels capítols de les catedrals, els arquebisbes de les dues capitals, Càller i València, sobresortien per damunt d'un estament estructuralment feble. Una importància per força relativa perquè el control que la monarquia exercia a sobre d'ambdues dignitats esdevenia el principal mecanisme dominador de tot l'estament.³

En el cas de l'estament reial d'un i d'altre regne, existia, igualment, una gran concordança per la forta dependència que els municipis acabaren per tenir de l'autoritat monàrquica. Una dependència que s'explicava també per que llur conformació s'havia produït paral·lelament a la consolidació del domini del territori. La monarquia, erigint de nova planta o transformant una situació anterior, havia estat pròdiga en la concessió de «privilegis» per a posar en marxa un model de municipis comú a tota la Corona. Un model que compartia una similar estructura dels principals òrgans de govern i uns mecanismes d'accés al poder vertebrats majoritàriament al voltant de l'anomenat sistema de la *insaculació* (basat en un sorteig sobre llistes tancades de membres de l'oligarquia ciutadana). Cal ressenyar que, al conjunt de les principals ciutats de la Corona, la introducció d'aquest sistema no va significar el final d'una certa vitalitat política i l'exercici, no sense dificultats, de l'anomenada capacitat estatutària. En el cas, però, dels regnes de València i Sardenya era absolutament clar que el principi legitimador del poder municipal i del status de llurs èlites radicava en una inicial concessió monàrquica, en un privilegi reial, de tal manera que de vegades llurs respectives oligarquies ciutadanes, dèbils estructuralment, es limitaren a exercir una discreta i respectuosa dissidència.⁴ Unes èlites conformades per membres de la petita noblesa no territorial, però també per famílies no privilegiades de grans comerciants, arrendadors de rendes reials, o menestrals enriquits, que constituïen un grup social de ciutadans molt influent a nivell local

Ben és cert que gran part de la població, en unes societats eminentment rurals, habitava al camp i depenia majoritàriament de la noblesa feudal. Una dependència, que com he dit abans no impedí la diversificació interna de les comunitats camperoles entre grups relativament benestants i jornalers sense quasi bens. Unes societats rurals on la confrontació entre camperols i pastors anava en augment, especialment a Sardenya, en

3. Sobre l'església valenciana: E. Callado Estela; *Iglesia, poder y sociedad en el siglo XVII. El Arzobispo de Valencia fray Isidoro Aliaga*, València, Ed. Biblioteca Valenciana, 2001; i T. Canet Aparisi, «Iglesia y poder real en la Valencia del Quinientos: la figura del Canciller del Reino», en *Saibabi*, XXXVI, València, 1986, pp. 227-234. Sobre la història de l'Església, i la cultura: R. Turtas, *La nascita dell'Università in Sardegna. La politica culturale dei sovrani spagnoli nella formazione degli Atenei di Sassari e di Cagliari (1543-1632)*, Università di Sassari, 1988; i *Storia de la Chiesa in Sardegna. Dalle origini al 2000*, Roma, 1999.

4. Sobre la qüestió: *Autonomía Municipal en el mundo Mediterraneo. Historia y perspectivas*, coord. R. Ferrero, Ed. Corts Valencianes-Fundació Manuel Broseta, València 2002. En aquest volum participen entre d'altres R. Ferrero, V. Graullera, M.^a J. Carbonell, J. Sarrión, B. Anatra, G. Murgia, G. Tore, O. Schena, A. M. Oliva, M. G. Mele, i M. E. Cadeddu.

la mesura que la pressió sobre la terra arrabassava d'usos comunitaris noves extensions, i impedia la transhumància entre les muntanyes i les planures agrícoles.

Com element de cohesió al si de tota la Corona, la progressiva consolidació d'una burocràcia esdevenia, a partir del segle XVII, un dels trets comuns d'ambdós regnes. La burocràcia estava constituïda per tot un conjunt de funcionaris al servei de la administració de les ciutats reials, dels òrgans o institucions representatives de la Corona o de les grans cases senyoriales. Era un grup molt heterogeni que comprenia tant els petits nobles titulars de prestigiosos oficis públics, com els modestos lloctinents locals de l'administració del Reial Patrimoni, passant pels administradors de les rendes feudals. Entre ells destacaven els «lletrats» que exercien multiplicitats de funcions, algunes de poca rellevància. Era aquesta una categoria nombrosa, provinent dels estrats socials mitjans de les ciutats o del camp. El que ens importa destacar de tots ells era que llurs condicions econòmiques eren difícils, en la mesura que aspiraven a un tipus de vida fora de llurs possibilitats. Tots competien per una migrada oferta de prebendes. La frustració en llur consecució adobava la conformació de partits o clienteles, conjunturalment oposats a la monarquia, tant en València com en Sardènia.⁵

Una de les reivindicacions més sentides per les élites locals radicava en la reserva de tots els càrrecs o dignitats per als «naturals». Qüestió aquesta que, especialment a Sardènia, fou motiu de grans controvèrsies en les darreres convocatòries de Corts⁶ i que fins i tot perdurà a l'època dels Savoia, constituint un dels 5 punts programàtics dels estaments en la cruïlla revolucionària de 1793-94.⁷ La reivindicació de càrrecs per als naturals havia conegut en tots i cadascun països de l'antiga Corona d'Aragó una trajectòria ascendent, especialment des del regnat de Ferran el Catòlic, a partir del qual s'avança en el procés de «regionalització» de la Corona. Trajectòria ascendent que hagué de fer front, sense massa èxit, al desembarcament de funcionaris castellans en els llocs i dignitats més

5. Sobre el bandolerisme valencià cal citar S. García Martínez, *Valencia bajo Carlos II. Bandolerismo, reivindicaciones agrarias y servicios a la monarquía*, Villena 1991; J. Casey, *La crisis general del siglo XVII a Valencia (1646-1648)*, Castelló de la Plana 1970; L.-J. Guia Marín, «Rebels i marginats en el segle XVII valencià», en *La Segona Germania*, València 1994, pp. 65-91), y «Dissidència política i repressió social al País Valencià a mitjan segle XVII», en *Saitabi*, XXXIV (València 1984), pp. 105-124; R. Ferrero Micó, «Bandosidades nobiliarias en Valencia durante la época foral», en *Saitabi*, XXXV (València 1985), pp. 95-110; J. Català, «Consideraciones sobre el proceso de pacificación de la nobleza valenciana», en *Studia Historica*, 14 (Salamanca 1996), pp. 155-172; E. Salvador Esteban, «Bandos y fórmulas de solidaridad. La instrumentalización de la rivalidades de los poderosos por la Corona» en *XVII Congreso de historia de la Corona d'Aragón*, Barcelona-Lleida, 2000.

El bandolerisme sard a l'època moderna ha tingut una menor dedicació historiogràfica, més preocupada per les manifestacions contemporànies del fenomen. Tanmateix són d'especial interès els treballs recollits en *Banditismi Mediterrani (Secoli XVI-XVII)*, Edició a càrrec de F. Manconi, Roma, 2003, Ed. Carocci. Així mateix és de destacar l'estudi de B. Anatra, *Banditi e ribelli nella Sardegna del Seicento*, Cagliari 2002, Ed. AMD.

6. Fins i tot, en 1710, amb motiu de la prorroga del Donatiu a petició de Carles d'Àustria, els tres estaments coincidiran en aquesta petició (Archivio di Stato di Cagliari, ASC, Reale Udienza, RU, *Proroga Donativo 1710*, 69/1, 16-VII-1710, 4r-4v).

7. La bibliografia sobre la qüestió és molt extensa. Sols citaré l'edició dels textos corresponents a les reunions estamentals durant la crisi revolucionària de finals del segle XVIII: L. Carta, *L'Attività degli Stamenti nella «Sarda Rivoluzione»*, 4 volums, Cagliari, Ed. Consiglio Regionale dell Sardegna, 2000.

directament depenents de la voluntat reial. Els distints ritmes polítics de cadascun d'aquests països es reflectiran en l'èxit o fracàs de semblants reivindicacions.

València i, especialment, Sardenya ocupaven, com hem dit, un lloc políticament subaltern, de tal manera que la satisfacció d'aquestes demandes estarà en íntima relació a la major o menor necessitat de mantenir, per part de la Monarquia, una bona correspondència amb les élites, que assegurés, al seu torn, la satisfacció de les peticions d'ajut econòmic o militar. Peticions que havien de ser satisfetes amb la aquiescència dels estaments. La Monarquia, però, es resistí normalment a renunciar als avantatges que li proporcionava l'actuació d'una burocràcia aliena, que, amb una trajectòria professional projectada en diversos càrrecs i destins, dispersos territorialment, aportava elements d'unitat i concordança en la praxis política.⁸

EL CONTEXT POLITICO-INSTITUCIONAL

A banda d'aquest tret sobre l'estructura social, l'esquema polític i institucional d'ambdós regnes fou també similar. A l'Època Moderna podem distingir, per una banda, les principals institucions reials (Rei, Consell d'Aragó, Virreis, Reials Audiències, Governacions, Juntes del Real Patrimoni, Mestres Racionals, etc.) i, per altra, les institucions representatives en l'esfera territorial i l'àmbit local (Corts o Parlaments, Reunions singulars d'alguns estaments, Juntes de les Primeres Veus dels estaments o de llurs electes, etc., i governs municipals). De totes elles sols ens detindrem en aquelles que coordinaven els estaments a nivell territorial.

L'estructura de les Corts valencianes i dels Parlaments o Corts sardes era pràcticament la mateixa.⁹ Estaven constituïdes per tres Braços (Eclesiàstic, Militar i Reial),

8. Sobre la qüestió vid. Guia, *op. cit.* (nota 1, 1997).

9. La historiografia sobre les assemblees representatives sardes té un abans i un després a partir de la celebració a Càller, en 1984, del congrés *Acta Curiarum Regni Sardiniae: Istituzioni Rappresentative nella Sardegna Medioevale e Moderna*. Des del Congrés de 1984, nombrosos estudis han posat de manifest el paper que les Corts sardes tingueren a l'Època Moderna. Cal destacar: B. Anatra, *La Sardegna. Dall'unificazione Aragonesa ai Savoia*, Torino 1987; G. Serri, «Il prelievo fiscale in una periferia povera. I donativi in età spagnola», en *Annali della Facoltà di Magistero dell'Università di Cagliari*, VII, 1983; A. Mattone, «Centralismo monarchico e resistenze stamentarie. I Parlamenti sardi del XVI e del XVII secolo», en *Istituzioni rappresentative nella Sardegna medievale e moderna, Acta Curiarum Regni Sardiniae*, Cagliari 1986, pp. 127-179, i «Corts catalane e Parlamento sardo: analogie giuridiche e dinamiche istituzionali (XIV-XVII secolo)», en *Rivista di storia del diritto italiano*, LXIV (1991), pp. 19-44; G. Murgia, «La società sarda tra crisi e resistenza: il Parlamento Avellano (1640-1643)», en *Archivio sardo del movimento operaio contadino e autonomistico*, 41-43, pp. 79-109; i G. Tore, «Il Regno di Sardegna nell'età dell'Olivares (1620-1640): assolutismo monarchico e Parlamenti», en *Archivio sardo del movimento operaio, contadino e autonomistico*, 41-43, pp. 59-78. Així mateix són ja nombrosos els volums dedicats als processos parlamentaris, publicats pel *Consiglio Regionale della Sardegna*.

En el cas de València el Departament d'Història Moderna de la Universitat de València va reeditar a partir de 1972 els capítols de corts de totes les sessions que varen tenir lloc en l'Edat Moderna. En les dues darreres dècades del segle XX, el panorama historiogràfic es va enriquir amb aportacions d'un nombrós col·lectiu de professors universitaris que confluïren, en alguns casos, conformant equips de col·laboració amb una clara finalitat: l'estudi i edició de les fonts sobre les corts valencianes. Entre aquests cal destacar a

que corresponien respectivament als tres estaments: el de l'església, el dels nobles i el dels municipis de jurisdicció reial. Més enllà del nombre de components que al regne de València, per la seua major població i una més matineria incorporació a la Corona, era relativament superior, els mecanismes de funcionament també seguien uns protocols semblants.

El braç eclesiàstic agrupava fonamentalment les grans dignitats (arquebisbes i bisbes) i els capítols de les corresponents catedrals, encara que en el cas de València també s'hi incorporaven clarament els abats i priors d'alguns convents i un representant per cascuna de les ordres militars. Com hem dit abans no era un estament que pogués plantejar massa dificultats a les demandes de la monarquia. En el cas de les Corts valencianes la preeminència de l'arquebisbe de València era indiscutible front a la resta de les altres diòcesis (Tortosa, Sogorb i Oriola). En el cas de Sardenya, malgrat els intents de l'església de Sàsser de fer valer algunes suposades preeminències sobre l'arquebisbat de Càller, el caràcter primacial de la diòcesi de la capital serà preservat per la pròpia monarquia, poc interessada en permetre que, per aquesta via, es donaren arguments per a debilitar el paper de Càller en el conjunt del regne; actitud que s'explicava no tant per la voluntat de donar suport a la capital sinó per evitar el trencament d'una fràgil correlació de forces que fins aleshores havia resultat beneficiosa per la corona.

Pel que respecta al braç nobiliari és evident el seu protagonisme. De bon tros era el més nombrós doncs pràcticament, amb molt poques excepcions, tots el que gaudien del privilegi militar tenien dret a assistir a les corts. Tant en el cas de Sardenya com de València el braç militar condiciona el funcionament de les principals institucions de la societat estamental i per tant també el de la magna assemblea. El nivell de preeminència política i social assolit per la classe nobiliària s'explica per que la major part dels dos territoris eren de jurisdicció senyorial i a sobre d'aquest món destacaven unes poques famílies que eren, com hem dit, comunes a Sardenya i València. Aquests llinatges tenien el dret d'assistir a les reunions parlamentàries d'un o d'altre territori. El fet de que no

Silvia Romeu, E. Salvador, Lluís Guia, Rosa Muñoz, M.ª Josep Carbonell, Vicent Graullera, Pedro López Elum, Vicent Pons, Remedios Ferrero, etc. Diverses han estat les publicacions aparegudes amb motiu de la realització de seminaris, congressos,contres, exposicions, monografies, etc. Caldria destacar la seua participació, i de vegades impuls, a iniciatives pròpies o alienes, com els Congressos i Seminaris que sobre les Assembles representatives de l'Antic Règim es celebraren a Sardenya, Catalunya, Castilla y León, Aragó, València, Montsó, etc. Entre la seua producció cal destacar: Silvia Romeu, «*Les Corts Valencianes*» (1985); E. Salvador Esteban: «Las Cortes de Valencia», en *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna. Actas de la Segunda Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid 1989, pp. 733-821; L. Guia Marín: *Cortes del reinado de Felipe IV. Cortes valencianas de 1645*, València 1984; M.ª José Carbonell Boria: «Los procesos de Cortes valencianos: un proyecto de edición», en *Archivo sardo del movimiento operario contadino e autonomistico*, 47/49, Roma 1996, pp. 91-98; V. Graullera: *Historia del Derecho Foral Valenciano*, València 1994; P. López Elum: *Los orígenes de los Furs de Valencia y de Las Cortes en el siglo XIII*, València 1998; R. Muñoz Pomer: «Le istituzioni parlamentarie a Valenza nel basso medioevo», en *Archivo Sardo...*, 41/43, Roma 1993, pp. 11-25; J. Trenchs Odena i V. Pons Alós: «La nobleza valenciana a través de las convocatorias de Cortes (siglos XV i XVI)», en *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història institucional*, Barcelona 1991, pp. 368-383; R. Ferrero Micó: «Greuges y Contrafueros en el Derecho Valenciano», en *Dels Furs a l'Estatut. Actes del I Congrés d'administració valenciana: de la Història a la modernitat*, València 1992, pp. 285-292.

acudiren personalment a les reunions dels respectius braços no significa que llur poder i llur influència no es feren sentir tant a nivell intern de l'estament com en les relacions d'aquest, i per tant del conjunt dels regnes, amb la monarquia.

Tanmateix els respectius braços militars, com la resta de la societat estamental, es caracteritzaven per les fortes divisions internes. Aquestes rivalitats responien a diversos factors com la lògica divisió d'interessos de la noblesa territorial i de la noblesa no titulada, radicada a les principals ciutats; o els enfrontaments entre les nobleses d'aquests municipis (el cas de Sàsser respecte als seus homònims callaritans). Unes rivalitats internes que s'articulen o s'insereixen en bàndols o parcialitats no massa diferents en un regne i l'altre.

Pel que es refereix als respectius braços reials, llur composició interna variava, si mes no, en el nombre de ciutats i viles que tenien reconegut el dret a participar-hi; en el cas de Sardenya era molt més reduït, Càller i sis ciutats (Sàsser, l'Alguer, Bosa, Castellaragonés, Oristany, i Iglesias), mentre que en el cas de València, el braç reial superava la trentena de membres (confluint des de la Capital fins a petites viles com la de Castielfabib).

Malgrat aquesta obvia diferència existia una evident concordança, posada de manifest en cascun dels casos per la historiografia, i és la forta dependència que els municipis tenien de l'autoritat monàrquica. Conseqüentment les oligarquies municipals sabien que el seu poder depenia al remat del suport reial, i per tant havien de mantenir amb la corona una estreta correspondència per damunt de puntuals enfrontaments o *tours de force*. Si a Sardenya, les oligarquies urbanes varen mostrar des dels primers anys de la conquesta catalano-aragonesa una especial propensió a satisfer les demandes financeres de la monarquia i no varen manifestar una significativa oposició a les ordes i disposicions reials,¹⁰ al regne de València aquesta afirmació pot fer-se extensiva, en l'espai i en el temps.¹¹

Les similituds són encara majors i es materialitzen en la pròpia estructura del braç reial. És de destacar la preeminència institucional i política de les respectives capitals de cascun regne, Càller i València, superioritat que neix també dels processos de conquesta i que de alguna manera va condicionar la trajectòria global de tot l'estament. Sovint les dues ciutats mantingueren unes relacions crispades amb la resta de ciutats i viles reials, que es resistien a acceptar que aquestes foren les interlocutores preferents amb la monarquia. Crispació que fou potenciada pel propi rei o els seus delegats per tal d'aconseguir una divisió interna de l'estament i en conseqüència una resistència més feble als seus requeriments. La trajectòria de l'estament sard estarà condicionada per l'antagonisme

10. G. Tore, «Oligarchie, Consigli civici e autoritarismo regio nella Sardegna Spagnola», en *Autonomía Municipal en el mundo mediterráneo*, coord. R. Ferrero, València 2002, pp. 189-210.

11. Des dels treballs d'Ernest Belenguer sobre la ciutat de València a l'època de Ferran el Catòlic, la historiografia local ha insistit reiteradament sobre la qüestió. Una darrera aportació: J. Lopez Camps, *València sota Carles II: entre el reformisme i l'intervencionisme reial*, Departament d'Història Moderna, juliol 2003, treball d'investigació dirigit per M. Ardit i J. A. Català. Posteriorment ha publicat un resum «València durant el regnat de Carles II. El Neoforalisme a debat», en *Estudis*, 29, pp. 315-329.

creixent contra Càller de la que es considerava la ciutat més representativa del nord de l'illa, Sàsser. L'insistent pressió dels sassaresos per tal de fer sobreeixir la seua ciutat en qualsevol fòrum estamental (primacia eclesiàstica, erecció de la Universitat, reunions particulars de l'estament militar, etc.) serà al remat neutralitzada o instrumentalitzada per la corona en funció dels seus propis interessos.¹² En el cas de València, els enfrontaments tindran un escenari privilegiat a la darrera reunió de les Corts en 1645, en la que la capital es veurà enfrontada a la resta de l'estament que exigia una major participació en les decisions internes. Tanmateix una aparent actitud neutral de la corona permetrà que la capital consolide el seu liderat durant la resta de l'època foral.¹³

En definitiva les característiques de les corts i parlaments de València i Sardenya, i dels grups privilegiats que allí es trobaven, no diferien massa, així com tampoc diferia la política de la monarquia respecte a ambdós territoris. Més enllà dels detalls de d'aquestes similituds, cal destacar unes diferències, que, malgrat no ser fonamentals, adquiren, al seu moment, una certa rellevància. Rellevància que, al nostre parer, la historiografia posterior ha sobrevalorat. Es tracta, per una banda, de la presidència de les sessions, que en el cas valencià, corresponia directament al rei i en el cas sard era exercida, per delegació, pels virreis. Per altra, i a causa de la dissimilitud anterior, les dues assemblees tingueren una cronologia diversa provocada per la incidència de l'absentisme reial en el cas valencià... Així la presidència virregnal va permetre una major «regularitat» de les assemblees sardes (cada deu anys durant els segles XVI i XVII), mentre que a València una monarquia absent, gens interessada en desplaçar-se per a reunir-se amb els estaments, optarà per evitar les convocatòries i utilitzar fòrmules alternatives de relació amb ells. El resultat final va ser la realització, durant les dues primeres centúries de l'Època Moderna, de 20 convocatòries de les Corts o Parlaments de Sardenya front a les 13 sessions de les Corts Valencianes; d'aquestes sols tres es celebraren dins del regne, ja que en la resta d'ocasions els valencians hagueren d'acudir a la vila aragonesa de Montsó per trobar-se amb el seu rei.

LES DARRERES SESSIONS DE LES ASSEMBLEES REPRESENTATIVES

La darrera convocatòria de les Corts valencianes fou realitzada en 1645 per Felip IV, durant la guerra catalana dels *Segadors*,¹⁴ mentre que el Parlament sard tindrà la seua última sessió en 1698-99, vespres de la fi del regnat de Carles II.¹⁵ Les Corts de

12. Sobre aquest secular enfrontament vid. F. Manconi: «Storia di un libro di storia», introducció a la reedició de *Historia General de la Isla, y Reyno de Sardeña* de Francisco de Vico (Barcelona, 1639), Ed. CUEC, Cagliari 2004, vol. I, pp. VII-LXXXVI.

13. L. Guia Marín, «La ciudad de Valencia y el brazo real. Las cortes de 1645», en *Homenaje al Dr. D. Juan Reglà Campistol*, Valencia 1975, pp. 583-596.

14. Guia, *op. cit.* (nota 9).

15. *Il Parlamento del Vicerè Giuseppe de Solis Valderrábano, conte di Montellano, 1698-1699*, a cura de G. Catani i C. Ferrante, Ed. Consiglio Regionale de la Sardegna, Cagliari, 2004.

1645 es celebraren en un context difícil per a la Monarquia, que assetjada per problemes interns i externs, demandava una més estreta col·laboració militar dels valencians per a fer front a la guerra. No havien estat fàcils les relacions mútues des de 1626, data de l'anterior convocatòria de Corts; un sector dels estaments no estava satisfet amb els resultats de la política reial, encara que les seues activitats es limitaren a les lluites internes entre les faccions oligàrquiques per mantenir llurs posicions de poder polític i econòmic. Aquests enfrontaments estigueren connectats amb les activitats d'un bandolerisme de connotacions mafioses i donarien seriosos motius de preocupació al rei i als seus ministres. Malgrat tot, les Corts de 1645, es varen iniciar en un ambient expectant davant la perspectiva d'una prodigalitat que compensés els desencontres anteriors. El seu desenvolupament va estar marcat per la pressió reial que distorsionà la tasca legislativa i va deixar molts temes per acabar; una vegada mes l'oferta del servei es va fer abans de que el rei decretés els furs i actes de cort i donés satisfacció a les peticions particulars. El contingut legislatiu, en el que es poden trobar elements positius, quedarà limitat per uns decrets reials que provocaren la frustració dels estaments i l'eclosió d'una contestació que seria fortament reprimida els anys següents.

Cal ressenyar que les Corts de 1645 perfeccionaren els mecanismes per a que la Monarquia no es veiés obligada a realitzar més convocatòries: La institucionalització simultània d'una *Junta de Contrafurs* permanent i una *Junta del Servei*, que tindrà durant la resta de segle una continuïtat automàtica, va provocar que dues funcions que sempre havien estat vinculades i exercides en el marc d'unes Corts, pogueren ésser exercides, encara que amb limitacions, fora del seu àmbit. A partir de 1645 els *Contrafurs* pogueren ésser denunciats amb més facilitats però sense el condicionant de la negociació directa d'un donatiu o servei, més enllà de l'estreta correspondència de caràcter pactista que li calia mantenir al rei amb els estaments. Possiblement els estaments perderen amb això part de la seua capacitat de pressió, qüestionà aquesta, però, que caldria investigar amb més profunditat. En qualsevol cas, les Corts no tornaran a reunir-se, malgrat que en alguns moments (en 1677 amb Don Juan Josep d'Austria i en 1701 amb Felip V)¹⁶ es va tindre la convicció d'una imminent convocatòria. Precisament, en la primera de les dues ocasions es va produir la principal obra sobre les Corts Valencianes, el tractat de Llorenç Mateu i Sanç,¹⁷ que transmet la idea d'una institució plenament vigent i amb tota la seua força política.

El darrer Parlament sard del regnat de Carles II, les Corts de 1698-99, esdevé l'última ocasió en que els estaments foren convocats pel seu monarca a constituir la màxima assemblea representativa del regne. Com era habitual les Corts foren presidides pel virrei, aleshores el Comte de Montellano. En aquesta ocasió, malgrat el pes de la tradició i de les inèrcies de convocatòries anteriors de plena submissió als designis reials, es poden observar alguns elements de canvi, o si més no, de que estem enfront d'una institució

16. C. Pérez Aparicio, «El proceso de consolidación de la Monarquía Autoritaria y la reacción foral valenciana. La Junta de Contrafurs», *Mayans y la Ilustración*, Oliva, 1982, pp. 131-151.

17. L. Matheu y Sanz: *Tratado de la celebración de cortes generales del reino de Valencia*, Madrid, 1677, Imprenta de Julián de Paredes.

que manté, malgrat tot, la seua vitalitat interna. L'arma de la tradició serà l'utilitzada pels estaments per a fer front a les pressions reials encaminades a que prestaren un gros donatiu que haguera implicat, en la pràctica, l'ajornament de noves convocatòries durant 20 anys. El virrei havia intentat, sense aconseguir-ho, que els estaments oferiren el donatiu per vint anys, la qual cosa implicava arrabassar-los la prerrogativa de la concessió de nous serveis i per tant de llur capacitat de pressió. La resistència estamental aconseguí, a més, fer rebaixar el tradicional donatiu de 70.000 escuts a 60.000 amb l'argument de les deplorables condicions econòmiques de l'illa.

Els bons resultats obtinguts pels estaments en el plànol contributiu, no es varen correspondre amb l'aprovació de tots els capítols presentats. Era aquesta, en tot cas, una política d'actuació dels monarques, comuna vers les diverses assemblees representatives de tots y cascun dels països de la Corona d'Aragó. Moltes de les propostes estamentals foren rebutjades pel rei. És més, front a la petició estamental que els capítols de corts i els privilegis heretats del passat havien de ser observats pel monarca i els seus delegats, la Corona amb molta freqüència sols es comprometia, d'una manera equivocada, a respectar-los en la mesura que estigueren en ús. Igual havia fet anys arrere davant de moltes peticions dels estaments valencians.¹⁸

Les Corts es desenvoluparen en un ambient de crispació política. Qüestió aquesta que no era nova i que pareixia caracteritzar les assemblees representatives convocades per la Corona en la darrera centúria per a qualsevol dels seus territoris. No hi havia, però, a Sardenya, com a la València de 1645, una guerra pròxima; tanmateix si que es pot constatar, com a teló de fons, un ambient de tensió provocat per la pressió de les potències europees sobre la Monarquia Hispànica a l'espera d'intervenir a sobre l'herència de Carles II. Pressió que la monarquia francesa de Lluís XIV havia exercit sistemàticament i que havia repercutit negativament sobre el regne de Sardenya obligat a efectuar nombrosos donatius i contribucions militars en defensa de la Monarquia. La crispació, però, més important sorgia de la persistència de les divisions internes de les èlites. Divisions que s'arrossegaven, com a mínim, des de mitjans del segle XVII, amb ocasió de la celebració del Parlament Lemos en 1653-56, i que havien esclatat durant el traumàtic Parlament Camarasa de 1666-68.¹⁹ Les controvèrsies escenificades al si de les successives convocatòries de Corts i l'adscripció d'uns i altres a posicions antagoniques, anunciaven la conformació dels diversos «partits», que a propòsit de la qüestió successora es consolidaren als anys següents. De una banda els valedors dels Borbons, entre els que sobresurten Vicent Bacallar, futur marquès de *San Felipe*, i el marquès de Laconi. D'altra el marquès de Villazor i destacats membres de la noblesa. En qualsevol cas la

18. A títol d'exemple el primer acte de cort de l'estament reial en les Corts de 1626, pel qual es demanava la «confirmació dels privilegis de les ciutats y viles reals del present regne» va rebre la següent resposta: «Plau a sa magestat ques guarden los furs, y en respecte dels privilegis en quant estaran en possessió, y sens perjudi de tercers». De Lario, D. *Cortes del reinado de Felipe IV: Cortes valencianas de 1626*, Departament d'Història Moderna, València, 1973, p. 112.

19. En aquest mateix volum, F. Manconi, «Reivindicaciones estamentales, crisis política y ruptura pactista en los parlamentos sardos de los virreyes Lemos y Camarasa».

Monarquia havia aconseguit, durant el regnat de Carles II, fer aprovar els successius donatius i obtenir els suports suficients per a dur a terme la seua política; una política, de vegades, clarament repressiva sobre les èlites dissidents,

La darrera reunió de les Corts del Regne de Sardènia conclouïa, com hem dit amb l'aprovació d'un important donatiu i sense que res fera pensar que el sistema de relació entre el monarca i els estaments anava a modificar-se durant els anys següents. En efecte, la interrupció de les reunions parlamentaries no va significar cap canvi en el context juridico-polític d'ambdós regnes, que varen continuar caracteritzant-se pel protagonisme polític dels estaments i per la necessitat de que es mantingués una estreta correspondència d'aquests amb la monarquia per tal de resoldre els problemes fonamentals del govern. Tot allò en el marc d'una progressiva preeminència dels monarques fruit de l'inevitable afirmació de l'absolutisme. En qualsevol cas les assemblees representatives, Corts i Parlaments, continuaren essent una referència obligada en la praxis política d'ambdós regnes malgrat no ésser convocades mai més. Una referència que per a València durarà fins la Guerra de Successió a la Corona espanyola i per a Sardènia, separada d'aquesta Corona arran la mateixa conflagració, fins l'anomenada *perfetta fusione* de 1847 amb la *Terra ferma* del Piemont. Referència obligada en la mesura que les assemblees representatives havien estat tradicionalment l'àmbit preferent, encara que no únic, d'escenificació de qualsevol pacte polític entre el rei i els grups privilegiats. Així, ens trobarem que la manca de convocatòries fou sempre considerada un fet extraordinari i conjuntural motivat per causes alienes a la voluntat dels monarques. Aquests, justificadament, estarien compromesos en d'altres urgents obligacions i per tant impossibilitats de convocar les reunions o assegurar la seua celebració amb totes les garanties. Alternativament els estaments s'avenien a arribar a acords que no deixaven de ser pactes.

D'altra banda mai es va perdre l'esperança en que la tornada a la normalitat, sovint trasbalsada pels esdeveniments de la política internacional, havia de significar el compliment natural de la pràctica política pròpia de cascun regne. De fet, a València, la publicació del principal tractat sobre els procediments i estil a seguir en les reunions de Corts es va publicar un quart de segle després de la darrera reunió, quan tot feia pensar que Carles II convocaria la magna assemblea... Es més, els valencians confiaren fins última hora en que Felip V convocaria les Corts Valencianes, tal i com havia fet al Principat de Catalunya durant els primers anys del seu regnat. L'esclat de la guerra frustrarà aquestes expectatives al temps, com hem dit, que provocarà el final definitiu d'un ordenament polític que havia durat més de quatre-cents anys.

En el cas de Sardènia, la mateixa Guerra havia provocat el pretext per que els successius monarques, pertanyents a diverses dinasties, ajornaren la convocatòria del Parlament.²⁰ Ajornament que no significà una renúncia per cap d'ells al servei econòmic

20. Sobre la qüestió, L. Guia, «Ruptura i continuïtat de la Corona d'Aragó a Sardènia arran de la Guerra de Successió», en *L'Apostol Catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)*, Barcelona, 3, 4 y 5 de noviembre de 2005; i L. Guia, «Un destino imprevisto para Cerdeña. de los Habsburgo a los Saboya», en *La pérdida de Europa. La Guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid, 13-16 de diciembre de 2006, Fundación Carlos de Amberes.

que reiteradament, s'havia aportat pels estaments de l'illa cada deu anys amb motiu de les reunions parlamentàries. El compromís d'efectuar les preceptives reunions, que no s'havien interromput durant dos segles, es mantenia explícita i tàcitament vigent,²¹ però caldrà esperar els esdeveniments revolucionaris de finals del segle XVIII per que els estaments sards, al menys l'estament militar, acompliren el seu anhel de reunir-se en una assemblea auto-convocada.²²

Tant a València com a Sardenya sorgiran fórmules per solucionar la manca de reunions. Fórmules que no eren noves però que ara esdevindran preeminents, en teoria conjunturalment preeminents, en el context politico-institucional. Es tractava de les reunions de juntes reduïdes de representants dels estaments que en nom de tots arribaven a acords amb el monarca o els seus representants. Acords, que no cal oblidar interessaven especialment la monarquia en la mesura que asseguraven la continuïtat dels donatius, que inicialment sols es podien concedir en unes Corts.

LA CONSOLIDACIÓ DE JUNTES REPRESENTATIVES DELS ESTAMENTS

Per arribar a la conformació de juntes representatives dels estaments, s'havia recorregut un llarg camí. Era aquesta una possibilitat a la que s'acudia durant la celebració de les reunions parlamentàries per a coordinar les propostes generades al si de cadascun braç o estament i per a possibilitar la negociació posterior d'aquests amb els ministres del rei. El recurs a juntes representatives havia anat consolidant-se durant els períodes en que les corts no estaven reunides, tant a València, com a Sardenya.²³ Però les fites assolides en cadascun d'aquests països eren distintes; els estaments sards no havien aconseguit els privilegis dels seus homònims valencians de poder-se reunir sense el permís previ del virrei. Això afectava especialment a l'estament militar, que tant en un regne com en altre s'arrogava la iniciativa i el liderat polític.

Tradicionalment els nobles tenien el dret de concórrer a qualsevol reunió del seu estament que pogués celebrar-se fora de les Corts. En realitat sols els que vivien a les respectives capitals exercien aquest dret, doncs les convocatòries de l'estament, molt més regulades i freqüents a València que a Sardenya, no tenien un calendari fix sinó que estaven motivades per assumptes de caràcter extraordinari i urgent. Els nobles valencians havien assolit aviat el dret d'auto-convocació, mentre que els de Sardenya, malgrat haver demanat l'homologació en dates tant tempranes com el segle XV,²⁴ havien

21. *Haviendo resuelto su Magestad... dilatar la celebración de Cortes en este Reino atendiendo a que la constitución de los tiempos y continuas ocupaciones de la guerra no dan lugar a ello me ordena que yo solicite la prorrogación del donativo que feneze en los ultimos de este año por otros dos mas, a cuyo fin me remite la carta adjunta para VS.* (Archivio di Stato di Cagliari, Segreteria di Stato e Guerra, vol. 54, p. 3r, 16-VII-1710).

22. Vid. Nota 7.

23. Sobre aquesta analogia vid. Guia, *op. cit.*, (nota 1, 2004).

24. La reivindicació dels estaments sards per aconseguir el dret de reunir-se al mateix nivell que els seus homòlegs valencians serà un problema recurrent i mai resolt amb completa satisfacció. Algunes de les

de superar els obstacles d'una autorització prèvia del virrei. Sols durant el segle XVII arribarien a obtenir del rei una fórmula relativament satisfactòria. Podrien reunir-se sense aquesta autorització si el motiu era denunciar actuacions contra la legalitat de la pròpia autoritat virregnal.

Les reunions dels nobles provocaren al seu torn que els altres dos estaments hagueren de pronunciar-se sobre assumptes tractats al si del militar que transcendien la seua competència per afectar tota la societat estamental. Tot i que les reunions fora de corts dels estaments eclesiàstic i reial no adquiriren tanta importància, assoliren també una certa continuïtat en el cas valencià, mentre que a Sardenya calgué recórrer a les primeres veus de cascun estament (l'Arquebisbe de Càller i el Jurat en Cap de la Capital) per mantenir la necessària correspondència. Correspondència entre els estaments i d'aquests amb la monarquia que s'articularà a través de la formació de Juntes representatives de caràcter tripartit.

De fet, en València, durant més de mig segle (fins els Decrets de Nova Planta de 1707), la monarquia i els estaments utilitzaran fórmules de relació alternatives a les Corts. Les reunions estamentals de caràcter singular i les Juntes d'Electes dels tres Estaments, que es designaven en el seu context, mantindran la necessària correspondència amb el rei a través de l'autoritat virregnal o, directament, mitjançant ambaixades extraordinàries a la Cort. En teoria les competències legislatives, judicials i econòmiques de caràcter pactista, que tradicionalment s'havien exercit en el marc, i com a conseqüència de les sessions parlamentàries, podien continuar acomplint-se. Especialment aquelles que interessaven més directament la monarquia, és a dir els serveis econòmics o militars. Així, de manera sistemàtica una delegació dels estaments acordarà prestar el corresponent donatiu quan la Monarquia ho demandés a canvi de la satisfacció moltes vegades més teòrica que pràctica dels interessos estamentals.²⁵ Com a teló de fons continuava conservant-se una institució parlamentària vigent que podia tornar a convocar-se en qualsevol moment. Un model de funcionament que tindrà una línia de discontinuïtat amb la Nova Planta. Després, una monarquia molt més absoluta, la dels Borbons, prescindirà de les institucions polítiques, que la Corona d'Aragó havia aportat a la Monarquia Hispànica dels Àustria. Finalitzava així, traumàticament, el caràcter pactista de les relacions entre monarquia i estaments.

Pel que respecta a Sardenya, la Guerra de Successió, i tota una sèrie d'esdeveniments dels anys posteriors, també aportaran un canvi. En aquest cas no es tractava de la supressió del dret públic i privat, com en València, sinó la separació del regne sard de

peticions de corts ja insistien sobre aquesta homologació en 1485: *Item supplica dit stament sia de vostra mercè, sia aquell regit, e governat ab Syndich, e Subsyndich en aquella matexa forma, en que està lo stament del Bras Militar de València...*, citado por J. Dexart, *Capitula sive Acta Curiarum Regni Sardiniae*, Cagliari, 1641, volum I, p. 66. Sobre la qüestió cal consultar B. Anatra, «Corona e ceti privilegiati nella Sardegna Spagnola», en *Problemi di Storia della Sardegna Spagnola*, Cagliari, 1975, pp. 9-132, on analitza la trajectòria d'aquestes peticions.

25. S. García Martínez, *Valencia bajo Carlos II. Bandolerismo, reivindicaciones agrarias y servicios a la monarquía*, Ed. Ayuntamiento de Villena, Villena, 1991.

la resta de territoris de la Corona d'Aragó, a la qual havia estat vinculat durant vora de quatre-cents anys. Per causa dels tractats internacionals l'illa passava a mans dels ducs de Savoia, que es convertien en reis de Sardenya.²⁶ Aquest era, paradoxalment, l'únic canvi, doncs els nous monarques havien de respectar les lleis i privilegis del regne, i conseqüentment el marc jurídic i institucional heretat de l'antiga Corona d'Aragó. Curiosament el regne de Sardenya seguirà la mateixa trajectòria que havia seguit el regne de València en la segona meitat del segle XVII pel que respecta a les fórmules de relació entre monarquia i estaments. En el cas sard, però, aquesta pauta es perpetuarà durant tot el segle XVIII i part del XIX.²⁷ Els nous monarques, evitant la convocatòria de Corts, es relacionaran amb els estaments a través d'una reduïda junta de les Primeres Veus, que s'avindrà a renovar els serveis econòmics, mantenint la ficció de la plena vigència de l'assemblea parlamentària.

La primera vegada que això va ocórrer fou en temps de Felip V de Borbó, en 1706, quan el monarca, argumentant la impossibilitat de convocar la magna assemblea, sol·licità als estaments la prorroga del Donatiu de les últimes Corts de Carles II, l'anomenat Parlament Montellano de 1698-99. Ben és cert que podríem aportar un altre precedent important ocorregut arran de la no conclusió del Parlament Camarasa de 1666-68. La Junta de les primeres Veus dels estaments acordava, ja sota el govern del següent virrei, la concessió del donatiu que les Corts no havien arribat a oferir.²⁸ L'Arxiduc Carles d'Àustria, després emperador Carles VI, tornarà a recórrer al mateix expedient que havia fet servir Felip V; ho farà en diverses ocasions, en 1710, 1713 i 1715. Finalment, com hem dit, els monarques de la casa de Savoia utilitzaran la mateixa fórmula de manera mecànica en cascuna ocasió que calia renovar el compromís del regne sobre el donatiu.²⁹

26. Guia, *op. cit.*, (nota 20, 2006).

27. El text que es reproduïx evidencia el mecanisme assolit, *Certifico doy fe y testimonio de verdad yo Joseph Antonio Lay por autoridad Real notario público desta Ciudad y secretario de esta lugartenencia General y Real Audiencia y Tribunal de la Real Cancilleria que habiendo se juntado en este dia en una de las piessas de este Real palassio el excmo. Señor conde de la Atalaya virrey Lugarteniente y Capitán General en este Reyno con los nobles y magníficos reales ministros de Justicia y Patrimonio. Y el Illustrisimo y reverendísimo Señor Arzobispo de Caller en la Sacristía desta Sancta Primacial Iglesia Calaritana, con su muy Illustre Cabildo. El muy Illustre estamento militar en la Iglesia de la Virgen Santissima de la Esperanza; Y la Magnífica Ciudad de Caller con su Consejo General en la casa de la dicha Ciudad, lugares todos que para el infrato effecto se suelen juntar a effecto de prorrogarse la continuación del Real servicio de dos años a cuya prorroga unánimes han concurrido gustosísimos para el referido termino de dos años, aviendo assi bien consentido a ello todos los arzobispos, obispos cabildos y demás ciudades del Reyno con sus cartas originales que quedan insertadas en los autos de la referida prorroga a los que me refiero y siempre sea menester se haya la devida relación en fe de lo qual y en execución de la orden a mi verbo dada por dicho excelentísimo señor virrey doy la presente certificación firmada de mi mano y signada con el signo que acostumbro en la ciudad de Caller del Reyno de Cerdeña a los cinco días del mes de junio año del nacimiento del Señor mil setecientos y quinze* (ASC, SSG, vol. 54, ff. 5r-6v, 5-vi-1715).

28. Vid. Nota 19.

29. G. Olla Repetto, «Il primo donativo concesso dagli Stamenti sardi ai Savoia»; i M. A. Benedetto, «Nota sulla mancata convocazione del Parlamento sardo nel secolo XVIII», en *Liber Memorialis Antonio Era*, Ed. DartCorten, Bruseles, 1963, pp. 101-111 i pp. 113-168.

En pocs anys havia esdevingut una tradició del regne sard. Tradició que es mantindrà fins 1834, en que es utilitzada per darrera vegada.³⁰

* * *

Sens dubte la consolidació de les Juntes representatives fou un element determinant per a que no es tornaren a convocar les Corts o Parlaments en aquests dos regnes que havien compartit durant molts anys la seua pertinença a la Corona d'Aragó. Llurs trajectòries havien estat paral·leles amb un final que semblava confirmar la idea de que l'avanç de l'absolutisme era la causa fonamental de la «distorsió» institucional, però aquesta explicació ens resulta massa senzilla. Sense menysprear la progressiva afirmació del poder de la monarquia en tots i cada un dels territoris, encara era evident, en la segona meitat del segle XVII per a València, i durant el segle XVIII per a Sardenya, una forta preeminència social i política dels estaments. Preeminència que es recolzava en un context jurídic i polític-institucional heretat del passat, que, no cal oblidar, estava plenament vigent. Un context que com a eina de praxis política requeria l'acord i el pacte entre rei i estaments, a través d'un estreta correspondència que donés satisfacció als interessos mutus. Aquesta pràctica política va continuar efectuant-se, amb totes les contradiccions que es puguen al·legar, a través de les Juntes representatives dels estaments. Juntes que no sols havien sorgit per interès del monarca, per evitar la convocatòria de Corts, sinó a iniciativa dels estaments per resoldre el problema d'un monarca permanentment absent y amb el qual calia establir mecanismes de relació que asseguraren la praxis política esmentada.

Mentre va estar vigent aquest context jurídic i polític-institucional, la possibilitat de que les Corts o Parlaments es tornaren a reunir no estigué mai tancada. Ja ho hem dit abans, els valencians estigueren a punt de aconseguir-ho en dues oportunitats, la darrera vespres de la Guerra de Successió. Pel que respecta a Sardenya, aquesta possibilitat també es va plantejar durant la guerra sense un resultat positiu. Després els monarques de la Casa de Savoia arribaren a considerar seriosament la seua convocatòria en més d'una ocasió al llarg del segle XVIII, en 1728, en 1731 i en 1751. Tant se val si no es varen celebrar, el que ens interessa remarcar especialment, no es el fet d'unes convocatòries frustrades com a signe de que sempre va existir la possibilitat de tornar a una «normalitat» ancorada en el passat, ¡res més lluny de la meua intenció!. La importància de la continuïtat del context jurídic i polític-institucional radicava en el fet que podia servir eventualment per a donar eixida a les reivindicacions d'unes societats que anaven poc a poc transformant-se, encara que el seu ritme polític fos relativament lent. Un context que podia oferir la plataforma necessària des d'on generar canvis més profunds de la societat de l'Antic Règim, assolint nivells revolucionaris o simplement obrint el camí

30. *Cerimoniale all'occasione delle aringhe a S. Eccellenza il signor Viceré Don Giuseppe Maria Montiglio d'Ottiglio e Villanova per parte dei tre stamenti del regno concernenti la loro adesione alla proroga del donativo ordinario* (ASC, SSG, vol. 55, ff. 457r-458v, 15-III-1834).

de la consolidació i satisfacció dels interessos de grups socials que podien liderar en un futur aquests canvis.

Les reivindicacions valencianes de 1701-1702 possiblement estaven lluny d'aquest escenari, tenint en compte el protagonisme exercit encara per la noblesa, però el model a seguir ja estava essent fixat pels grups socials més dinàmics d'un dels països fundadors de la Corona, Catalunya. Per la seua banda, les reivindicacions sardes de finals del segle XVIII, des de unes reunions estamentals auto-convocades, auguraven canvis molts profunds en les relacions d'aquest regne amb la dinastia piemontesa i especialment canvis estructurals de la pròpia societat sarda. Els avatars dels conflictes bèl·lics, arran de la Revolució Francesa, frustrarien, com la Guerra de Successió a la Corona espanyola ho havia fet pels valencians, aquesta possibilitat.